

При експертизі в цивільному процесі осіб з хронічною мозковою судинною недостатністю достовірне підтвердження діагнозу базується на результатах відповідних інструментальних обстежень головного мозку - проведенні магнітно-резонансної томографії голови і транскраніальної доплерографії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 року 254к/96-ВР.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV.
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 року № 1618-IV.
4. Биликевич А., Жицинский В. Ранняя психопатологическая диагностика острых инфарктов головного мозга и синдрома острой ишемии. // Ранняя диагностика психических заболеваний. - К.: Здоров'я, 1989. - С. 100-108.
5. Жмуров В.А. Психопатология. - М.: Медкнига, Н. Новгород: НГМА, 2002. - 668 с.
6. Посмертная судебно-психиатрическая экспертиза лиц с онкологическими заболеваниями в гражданском процессе. Пособие для врачей. - М., 2000 - 32 с.
7. Шостакович Б.В., Ревенко А.Д. Психиатрическая экспертиза в гражданском процессе. - К.: Здоров'я, 1992. - 184 с.
8. Ілейко В.Р., Первомайский В.Б. обґрунтування експертних висновків в акті судово-психіатричної експертизи // Український медичний часопис. - 4 (36) - 7-8, 2003. - С. 105-108.

УДК 343.2/.7 (477) : 341

Житний О. О., д.ю.н., доцент, професор
кафедри кримінального права та кримінології ХНУВС

Деякі проблеми застосування законодавства України про кримінальну відповідальність згідно з універсальним принципом

Положення Кримінального кодексу України можуть бути застосовані щодо злочинів, вчинених за межами держави особами, які не мають із нею правового зв'язку, згідно з універсальним принципом чинності в просторі. Використання цього принципу забезпечується міжнародними договорами, які містять юрисдикційні приписи. Деякі положення вітчизняного Кримінального процесуального кодексу не узгоджені з нормами про універсальний принцип чинності кримінального закону.

Ключові слова: закон про кримінальну відповідальність, універсальний принцип, чинність закону у просторі, юрисдикція, міжнародний договір.

Положення Уголовного кодекса Украины могут быть применены в отношении преступлений, совершенных за пределами государства лицами, не имеющими с ним правовой связи, в соответствии с универсальным принципом его действия в пространстве. Использование этого принципа обеспечивается международными договорами, имеющими юрисдикционные положения. Некоторые положения отечественного Уголовного процессуального кодекса не согласованы с нормами о универсальном принципе действия уголовного закона.

Ключевые слова: закон об уголовной ответственности, универсальный принцип, действие закона в пространстве, юрисдикция, международный договор.

The provisions of the Criminal Code of Ukraine can be applied with respect to crimes committed outside the country people who have no legal relationship with her, according to the universal principle of its force in space. Using

this principle require that international treaties that contain jurisdictional provisions. Some provisions of domestic criminal procedural code is not consistent with the provisions of the universal principle force of the criminal law.

Keywords: law of criminal responsibility, the universal principle of law in force in space, jurisdiction, an international treaty.

Інтеграція України до світового співтовариства та пов'язані із цим зобов'язання, що випливають з участі держави в антикримінальних міжнародних інституціях, процеси реформування вітчизняного кримінального законодавства з орієнтиром на загально-визнані принципи й норми міжнародного права створюють нові теоретичні й практичні проблеми в сфері реалізації національної кримінально-правової політики, що вимагає уважного вивчення й критичного переосмислення наявних у кримінальному праві держави положень, які регламентують принципи (загальні ідеї й конкретні правила) чинності національного законодавства про кримінальну відповідальність у просторі. Аналіз кримінально-правових аспектів вказаної проблематики здійснено працях багатьох вітчизняних та зарубіжних фахівців – П. П. Андрушка, Ю. В. Бауліна, М. І. Блум, О. І. Бойцова, В. І. Борисова, Я. М. Брайніна, М. Д. Дурманова, Л. В. Іногамової-Хегай, О. Г. Кібальника, М. І. Ковальова, М. Й. Коржанського, В. О. Навроцького, П. С. Матишевського, О. І. Мойсеєва, А. О. Пінаєва, Ю. А. Пономаренка, В. О. Тулякова, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка та інших вчених. Водночас, звертаючись до питань просторової юрисдикції національного законодавства про кримінальну відповідальність слід зважати на те, що вона визначається не лише нормами матеріального кримінального права та положеннями Конституції України, але й приписами, які містять міжнародно-правові акти. Ця обставина вимагає під час вивчення відповідних проблем ураховувати міжсистемні правові зв'язки галузі. Їх наявність визначає певні особливості у характеристиці просторових меж дії норм Кримінального кодексу (далі – КК) України та зміст національної кримінально-правової юрисдикції згідно із універсальним принципом. Висвітлення деяких із них є метою цієї публікації.

Принцип чинності закону про кримінальну відповідальність, відомий як універсальний (космополітичний), закріплено в ст. 8 КК, згідно якої «іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами» [1]. Цей принцип походить від теорії універсальної (космополітичної) дії кримінальних законів (*Universalprinciple*), згідно якої питання полягає не в тому, яка держава має право карати і якого злочинця, а в тому, щоб жоден злочин не лишився некараним. Відповідно, кожна держава може завжди й усякого карати за злочин незалежно від місця його вчинення та підданства злочинця, адже кожен злочин – це посягання на загальний правопорядок, який охоплює всі держави [2, с. 156]. У 1883 р. Гентський Інститут міжнародного права формулював цей принцип в своїй резолюції наступним чином: «Кожна християнська держава, де визнаються принципи права християнських держав, маючи в своїх руках винного, може судити і карати останнього, якщо, не дивлячись на достовірні докази, передусім, серйозного злочину і його винності, місце злочину не може бути встановлене, якщо видача винного його національному суду неприпустима чи визнається небезпечною. У цьому випадку суд виносить вирок на підставі закону, найбільш сприятливого для обвинуваченого, маючи на увазі застосування законів місця вчинення злочину, національності обвинуваченого й самого суду» [3]. Оскільки універсальний принцип чинності національного кримінального закону пов'язаний зі сферою міжнародних

відносин, має генетичний зв'язок із нею, слід звернути увагу, що в сучасній міжнародно-правовій доктрині визнається принцип універсальної юрисдикції, який пов'язується із наданням міжнародними договорами (конвенціями) повноважень державам-учасницям виконувати юрисдикційні дії щодо особи, яка вчинила злочин міжнародного характеру, незалежно від фактичного місця й інших обставин його скоєння [4, с. 425–427].

У вітчизняному кримінальному праві розуміння універсального принципу чинності кримінального закону із часом зазнавало змін. Так, відомий російський криміналіст М. Д. Сергеевський писав: судова влада кожної держави поширюється на всі злочинні діяння, де, ким і проти кого вони не були б учинені. Тому підданий Німеччини, який, вчинивши на батьківщині вбивство співвітчизника, переселився після цього до Росії, відповідає за її законами, оскільки держава не може терпіти, щоб злочинець, який перебуває на її території, залишався безкарним [5, с. 345–346]. Інший видатний правознавець минулого – М. С. Таганцев, підтримуючи космополітичні теорії, вказував, що кожна держава за справедливістю й природою вправі установлювати покарання за всі злочинні діяння, навіть учинені за її межами [6, с. 132]. Як бачимо, у своїй оцінці межі національної кримінально-правової юрисдикції щодо злочинів, вчинених за межами держави, фахівці визнавали, спираючись на їх розуміння у міжнародно-правовій доктрині.

На початку У XX ст. універсальний принцип був закріплений в Уголовному уложенні 1903 р. (ст. 9) [7, с. 2], у Керівних началах з кримінального права 1919 р. (ст. 27) [8, с. 60]. Але у радянському кримінальному праві 20-х–60-х років відбулась відмова від універсальної кримінально-правової юрисдикції. Універсальний принцип розглядався в цей час як «інструмент об'єднання реакційних буржуазних сил проти комуністичного руху» [9, с. 24–26]. Повернення до використання чинності кримінального закону за цим принципом пов'язане із прийняттям Основ кримінального законодавства СРСР і союзних республік 1958 р., у ч. 3 ст. 5 яких визначалось: за злочини, вчинені за межами СРСР, іноземці підлягають відповідальності за радянськими кримінальними законами у випадках, передбачених міжнародними договорами [10]. Дія кримінально-правових актів держави ставала можливою лише щодо осіб, вчинені якими злочини були передбачені міжнародними договорами, якщо останні містили зобов'язання учасників боротись із певними посяганнями незалежно від місця його вчинення й громадянства винуватої особи [11, с. 177]. Подібний вигляд універсальний принцип чинності кримінального закону отримав у КК 1960 р. та має у сучасному кримінальному праві України. При цьому деякі дослідники пропонують відмовитись від використання щодо цього правила назви «універсальний принцип» та іменувати його «принципом міжнародних договорів» [12, с. 119; 13, с. 9–11].

Очевидно, в теперішній час універсальний принцип у первинному його розумінні не може бути використаний в кримінальному праві жодної окремо взятої держави. Крім того, що у такому випадку на її правоохоронну систему покладатиметься завдання – притягувати до відповідальності всіх, хто порушує кримінально-правові заборони (незалежно від місця їх вчинення), це ще й суперечитиме природі суспільства та взаємовідносин між державами, порушуватиме міжнародний принцип поваги до суверенітету й повноти державної влади інших суб'єктів міжнародних відносин [14, с. 556]. Тому сьогодні в кримінально-правовій системі держави діє правило: якщо злочин не зачіпає інтересів України та її громадян, не посягає на об'єкти, про охорону яких Україна домовилася з іншими суб'єктами міжнародних відносин, і він вчинений за межами її кримінально-правової юрисдикції, наша держава не застосовує щодо особи, яка його скоїла, положення власного кримінального законодавства. Це виходить за межі завдань вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність,

визначених у ч. 1 ст. 1 КК України. Водночас, це не виключає участі України у міжнародно-правовому співробітництві щодо забезпечення кримінальної відповідальності за злочин (видачі/передачі такої особи іншій державі, якщо це відповідає існуючим міжнародним угодам і не суперечить законодавству України). Однак, при цьому в Розділі II Загальної частини КК України утворилася внутрішньосистемна неузгодженість, яка зумовлена новою редакцією ст. 10 КК, у частині третій якої передбачено, зокрема, що «Україна може перейняти кримінальне провадження, в якому судовими органами іноземної держави не ухвалено вирок, щодо... іноземців, які вчинили злочини за межами України і перебувають на території України, але які не можуть бути видані іноземній державі або у видачі яких відмовлено, якщо діяння, у зв'язку з яким запитується передача кримінального провадження, згідно з цим Кодексом визнається злочином». Зазначена норма кореспондує з положеннями глави 45 Кримінального процесуального кодексу України «Кримінальне провадження у порядку перейняття» [1]. Її поява, як слушно зазначає К. П. Задоя, може свідчити, що «законодавець у непрямій (прихованій) формі запровадив у національній правовій системі... юрисдикцію за принципом «видай або суди», що, у свою чергу, призводить, щонайменше, до неузгодженості між частинами третьою ст. 10 КК та частиною другою ст. 595 КПК, з одного боку, та статтями 6–8 КК, з іншого боку. Зважаючи, що питання про юрисдикцію за своєю природою є кримінально-правовим, пріоритет при вирішенні зазначеної неузгодженості, на наш погляд, слід віддавати статтям 6-8 КК та, як наслідок, негативно вирішувати питання про кримінальне провадження в порядку перейняття, якщо Україна не має юрисдикції стосовно вчиненого злочину на підставі вказаних положень КК» [15, с. 72]. Справді, по-перше, таке провадження буде позбавлене матеріально-правової складової – положень закону України про кримінальну відповідальність, які можуть бути (мають бути) застосовані щодо іноземця (чи особи без громадянства, яка постійно не проживає в Україні) за вчинення за межами України злочин. По-друге, таке рішення вітчизняного законодавця певною мірою повертає положення КК України щодо просторової і персональної юрисдикції цього закону до первісного розуміння універсального принципу, яке, як доводилось вище, не узгоджується із засадами сучасної національної й міжнародної правової політики.

На досконалість механізму застосування законодавства України про кримінальну відповідальність відповідно до універсального принципу несприятливо впливає й обраний законодавцем спосіб його закріплення. Диспозиція ст. 8 КК містить загальне відсилання до міжнародного права («у випадках, передбачених міжнародними договорами»). Абстрактність такого відсилання (з якого не зрозуміло, які саме випадки маються на увазі) сприяє розмаїтості доктринальних тлумачень ст. 8 КК, і, крім того, може служити причиною нерозуміння (невірного розуміння) правозастосовними органами цього положення під час практичної реалізації міжнародно-правових зобов'язань України в цій сфері. Так, під час тлумачення положень ст. 8 КК, які стосуються універсального принципу чинності кримінального закону вітчизняні фахівці найчастіше посилаються на міжнародні договори, на виконання яких у вітчизняному кримінальному законодавстві у різні часи було встановлено кримінальну відповідальність за певні злочини. Так, П. С. Матишевський кримінальну відповідальність зазначених у ст. 8 КК осіб згідно з універсальним принципом пов'язував із вчиненням ними злочинів, боротьбу з якими веде вся світова спільнота на підставі міжнародних угод, якщо їх учасницею є Україна [16, с. 16–17]. На думку В. А. Клименка та Ю. В. Александрова, згадані в ст. 8 КК випадки стосуються участі України в міжнародних договорах про боротьбу з певними видами злочинів, що дають право кожній державі-учасниці притягати до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили такі злочини [17, с.

32], а В. І. Борисов посилається на статті КК, що були включені до нього згідно з міжнародними договорами про боротьбу з деякими злочинами і які у зв'язку із цим можуть застосовуватися і до тих іноземців й апатридів, які вчинили злочин за її межами й не підпадають під дію принципу громадянства [18, с. 66–67]. П. Л. Фріс зазначає, що для реалізації універсального принципу слід встановити сукупність двох ознак: діяння визнане злочинним міжнародним договором та Україна є учасником зазначеного договору [19, с. 30]. П. П. Андрушко вважає, що кримінальна відповідальність осіб, які зазначені в ст. 8 КК, за КК України за вчинені за її межами злочини можлива «коли це прямо передбачено діючими міжнародними договорами України і на їх підставі до КК внесено відповідні норми, що передбачають кримінальну відповідальність за такі злочини» [20, с. 34]. Посилання у ст. 8 КК на випадки, передбачені міжнародними договорами, М. І. Хавронюк пов'язує із сукупністю двох ознак: характеру вчиненого особою діяння, яке є міжнародним злочином або злочином міжнародного характеру (щодо яких міжнародними договорами України встановлена універсальна юрисдикція – таких як геноцид, торгівля людьми, деякі злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин, захоплення заручників, угон повітряних суден, піратство, фальшивомонетництво, злочини проти осіб, які користуються міжнародним захистом тощо) та відсутності у особи імунітету від кримінальної відповідальності відповідно до міжнародних договорів України, що дозволяє видати її Україні [21, с. 38–39].

Прикладом більш чіткої вказівки про застосування закону згідно із універсальним принципом можуть бути положення деяких зарубіжних кримінальних кодексів. Так, у ч. 4 ст. 6 КК Республіки Білорусь зазначено, що незалежно від місця вчинення злочину цей закон застосовується щодо певних злочинів із наведенням їхнього переліку (це геноцид; злочини проти безпеки людства; виробництво, накопичення або розповсюдження заборонених засобів ведення війни; екоцид; застосування зброї масового знищення; порушення законів та звичаїв війни та деякі інші), а також інших злочинів, вчинених за межами держави, які підлягають переслідуванню на підставі обов'язкового для держави міжнародного договору [22, с. 83–84]. У § 6 КК ФРН зазначено про можливість застосування цього закону щодо злочинів, вчинених за межами ФРН проти благ, які охороняються міжнародними угодами. У наведеній нормі поряд з номінальним переліком таких злочинів (в якому названо геноцид, торгівлю людьми, людськими органами, підготовку війни, напад на повітряне або річкове судно, незаконний збут наркотичних засобів) міститься вказівка ще й на «інші діяння, які підлягають переслідуванню на підставі міждержавної угоди, обов'язкової для Федеративної Республіки Німеччини» [23, с. 120]. Водночас, в німецькому кримінальному праві визнається спірність реалізації положень § 6 КК ФРН у випадках, коли згадані у ній угоди не формулюють заборон, а лише зобов'язують державу до переслідування певного діяння [24, с. 105]. Така ж риса властива формулі універсального принципу за польським кримінальним законом – у ст. 113 КК Польщі одну з підстав його застосування щодо іноземця, який вчинив злочин за межами держави, визначено як «злочин, переслідування якого Республіка Польща зобов'язана здійснювати в силу міжнародних договорів» [25, с. 102–103].

У кримінально-правових дослідженнях вказано й на необхідність уточнення диспозиції ст. 8 КК шляхом заміни в ній слів «Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами...» на «Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за

її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом, якщо кримінальна відповідальність за ці злочини передбачена міжнародними договорами України...» [26, с. 293; 27]. Подібну пропозицію вносив у 80-х р.р. минулого століття А. В. Наумов, у розробленому яким проекті норми про чинність КК держави щодо іноземців, які вчинили злочин за кордоном, передбачалось, що за вітчизняним законом такі особи відповідають, якщо вони вчинили злочин, передбачений укладеною країною міжнародною угодою [28, с. 33]. Таке формулювання універсального принципу чинності кримінального закону у просторі справді стає більш коректним і зрозумілим. Та цим проблема повноти розуміння цього принципу не вирішується хоча б тому, що працівники правоохоронних органів України мало знайомі із тим, кримінальна відповідальність за які злочини передбачена міжнародними договорами України. Як зазначає В. О. Навроцький, «в Україні досі не налагоджене належне опублікування текстів ратифікованих міжнародно-правових договорів; не вирішене питання про чинність для України тих договорів, учасником яких свого часу став СРСР чи які підписані від імені УРСР; понятійний апарат міжнародно-правових актів переважно не відповідає тому, який характерний для КК України, там використовується складна і незвична для вітчизняних юристів термінологія» [29, с. 401]. Крім того, неточним у наведений вище пропозиції видається використання звороту «злочин, кримінальна відповідальність за який передбачена міжнародним договором», адже акти, які маються тут на увазі, не *передбачають* кримінальну відповідальність за описані в них діяння. Міжнародні договори (конвенції, угоди) лише встановлюють право (рідше – обов'язок) держави криміналізувати їх в національному законодавстві. Тобто встановлення кримінальної відповідальності (визнання злочинності діяння, конструювання складу злочину й описання його ознак у правовій нормі, побудова санкції за його вчинення) здійснюється у національному кримінальному праві. У такому разі, на нашу думку, краще говорити про «діяння, злочинність якого визначена в цьому Кодексі згідно з міжнародним договором». Однак і це формулювання не надасть вичерпного закріплення в КК аналізованого принципу. Визнання злочинності діяння на підставі виконання міжнародного договору ще не є обов'язком поширення на цей злочин дії КК згідно з універсальним принципом чинності вітчизняного кримінального закону в просторі.

З проведеного вище огляду позицій вітчизняних фахівців з кримінального права видно, що досить часто юрисдикцію кримінального закону України за цим принципом пов'язують із одним лише фактом національної криміналізації певного діяння внаслідок виконання Україною міжнародної угоди. Але цього недостатньо. Слушним є висновок, зроблений О. М. Броневицькою: міжнародні договори, в силу їх різноманітності, питання про кримінально-правову юрисдикцію держав-учасниць також вирішують в різний спосіб. Одні з них зобов'язують державу поширювати свою юрисдикцію на злочини, криміналізовані в ній згідно з цим договором, інші – лише надають таке право (і держава може його не реалізувати). Можливі й ситуації, коли в КК України на підставі міжнародного договору внесено зміни (певне діяння нею криміналізоване), однак у цьому договорі кримінально-правова юрисдикція держави обмежена лише випадками вчинення злочину на її території або її громадянами [14, с. 558]. За відсутності в міжнародному договорі положень стосовно універсальної юрисдикції правоохоронні органи України не мають повноважень переслідувати особу за «конвенційний» злочин (якщо обставини його вчинення не дозволятимуть застосувати національний КК згідно з іншими принципами його чинності в просторі). П. П. Андрушко, правильно помітив, що особи, зазначені в ст. 8 КК, не мають з Україною правових зв'язків, які породжують їх взаємні права й обов'язки

(у т. ч. і в кримінально-правовій сфері) [20, с. 34]. Таке право Україна (її органи влади) має лише за умови, що держави-учасниці відповідного міжнародного договору, визнаючи небезпеку певного виду злочину для всієї спільноти суб'єктів міжнародних відносин, які уклали договір, надали одна одній право переслідувати злочин, який ані територіально, ані за політико-правовим статусом особи, яка його скоїла, до держави не «прив'язаний». Саме завдяки таким домовленостям відбувається «включення» громадян іншої країни (і осіб без громадянства, які постійно не проживають в Україні) у систему правових відносин, врегульованих КК України, а також набуття ними правосуб'єктності, необхідної для застосування універсального критерію й реалізації кримінальної відповідальності в Україні за її внутрішнім правом [11, с. 180–181]. Як бачимо, в таких випадках норма міжнародного права (положення міжнародного договору) «розсуває» межі дії національного кримінального права. Щоправда, залишаються відкритими питання про предметні межі універсальної юрисдикції. Чи стосується вона лише інституту кримінальної відповідальності? Чи можна застосовувати при цьому інші інститути кримінального права – обставин, які виключають злочинність діяння, звільнення від кримінальної відповідальності, примусові заходи медичного характеру? Очевидно, на ці питання слід відповісти ствердно.

Викладене вище дозволяє вважати, що положення ст. 8 КК в частині встановлення універсального принципу чинності закону в просторі слід розуміти так, що він визначає повноваження правоохоронних органів на реалізацію до особи, яка не є громадянином України чи апатридом, який постійно у ній проживає, за вчинений за межами України злочин, норм та інститутів кримінального права України за сукупності наступних умов: 1) встановлення в Україні кримінальної відповідальності за цей злочин відповідає її зобов'язанням по чинному міжнародному договору; 2) міжнародний договір містить положення, які уповноважують державу-учасницю вирішувати питання відповідальності за такий злочин за власним кримінальним законом. До цього переліку слід додати ще одну умову, яка характеризує фактичну можливість реалізації положень КК України за зазначеним принципом: 3) особа, яка вчинила такий злочин, перебуває на території України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Мартенс Ф. Ф. Современное международное право цивилизованных народов : в 2-х томах / Ф. Ф. Мартенс. – М. : «Зерцало», 2008. – Том 2. – 251 с.
3. Шаргородский М. Д. Уголовный закон / М. Д. Шаргородский // Шаргородский М. Д. Избранные труды. – СПб. : «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 76–185.
4. Международное право : учебник для вузов / отв. ред. Г. В. Игнатенко, О. И. Тиунов. – М. : Изд. гр. НОРМА–ИНФРА • М, 1999. – 584 с.
5. Сергеевский Н. Д. Русское уголовное право. Часть общая : пособие к лекциям / Н. Д. Сергеевский. – 3-е изд. – СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1896. – 379 с.
6. Таганцев Н. С. Русское уголовное право : лекции : в 2 т. / Н. С. Таганцев. – Т. 1. Часть общая. – М. : Наука, 1994. – 380 с.
7. Уголовное уложение. Высочайше утвержденное 22 марта 1903 г. – Санкт-Петербург : Издание Сенатской Типографии, 1903. – 144 с.
8. Сборник документов по истории уголовного законодательства СССР и РСФСР 1917–1952 г.г. / под ред. И. Т. Голякова. – М. : Гос. изд-во юрид. лит., 1953. – 464 с.
9. Блум М. И. Действие советского уголовного закона в пространстве : учебное пособие / М. И. Блум. – Рига : Редакционно-издательский отдел ЛГУ им. Петра Стучки, 1974. – 261 с.
10. Основы уголовного законодательства СССР и союзных республик 1958 г. // Ведомости ВС

СССР. — 1959. — № 1. — Ст. 6.

11. Бойцов А. И. Выдача преступников / А. И. Бойцов. — СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. — 795 с.

12. Броневицька О. М. Відповідність кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Броневицька Оксана Михайлівна. — Львів, 2011. — 390 с.

13. Моїсєєв О. І. Кримінально-правова юрисдикція України щодо злочинів, вчинених за її межами: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. І. Моїсєєв. — Х., 2007. — 20 с.

14. Броневицька О. М. Кримінально-правова юрисдикція України згідно з принципом пріоритету міжнародних договорів / О. М. Броневицька // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — 2011. — Вип. 51. — С. 553–560.

15. Задоя К. П. Проблеми гармонізації та застосування положень Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо міжнародного співробітництва під час кримінального провадження / К. П. Задоя // Вісник Вищої ради юстиції. — 2013. — № 3 (15). — С. 56–73.

16. Уголовный кодекс Украины: научно-практический комментарий / отв. ред. С. С. Яценко. — [3-е изд. исправл. и дополн.]. — К.: А.С.К., 2003. — 1088 с.

17. Александров Ю. В. Кримінальне право України: Заг. частина: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Ю. В. Александров, В. А. Клименко. — К.: МАУП, 2004. — 328 с.

18. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, Л. М. Кривоченко та ін.; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. — [4-те вид., переробл. і допов.]. — Х.: Право, 2010. — 456 с.

19. Фріс П. Л. Кримінальне право України. Загальна частина: підручник / П. Л. Фріс. — К.: Атіка, 2004. — 488 с.

20. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: у 2 т. — К.: Алерта; КНТ; Центр учбової літератури, 2009. — Т. 1 / П. П. Андрушко, Т. М. Арсенюк, О. Ф. Бантишев та ін.; за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, С. В. Фесенка. — 964 с.

21. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — 5 вид., переробл. та доповн. — К.: Юридична думка, 2008. — 1216 с.

22. Уголовный кодекс Республики Беларусь / предисл. Б. В. Волженкина; обзорная статья А. В. Баркова. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2001 — 474 с.

23. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии / науч. ред. и вступ. статья Д. А. Шестакова; предисловие доктора права Г. Г. Йешека; пер. с нем. Н. С. Рачковой. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. — 524 с.

24. Жалинский А. Э. Современное немецкое уголовное право / А. Э. Жалинский — М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. — 560 с.

25. Уголовный кодекс республики Польша / науч. ред. А. И. Лукашов, Н. Ф. Кузнецова; вступительная статья А. И. Лукашова, Э. А. Саркисовой; перевод с польского Д. А. Барилевич. — СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. — 234 с.

26. Борисов В. І. Відзив офіційного опонента на дисертацію К. В. Юртаєвої «Місце скоєння злочинів міжнародного характеру», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 — кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право / В. І. Борисов // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. — Х.: Право, 2012. — Вип. 23. — С. 290–298.

27. Юртаєва К. В. Місце скоєння злочинів міжнародного характеру: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / К. В. Юртаєва. — К., 2010. — 21 с.

28. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования: монография / Анашкин Г. З., Бородин С. В., Гальперин И. М. и др.; отв. ред. В. Н. Кудрявцев, С. Г. Келина. — М.: Наука, 1987. — 280 с.

29. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / В. О. Навроцький. — К.: Юрінком Інтер, 2006. — 704 с.